

ΜΙΧΑΗΛ ΑΚΟΜΙΝΑΤΟΣ,

Ὁ Χωνιάτης, ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν.

—ο—

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

Ὁ Μιχαήλ Ἀκομινάτος ἦτο ἀδελφὸς πρεσβύτερος τοῦ Νικήτα Ἀκομινάτου, γνωστοῦ μάλιστα διὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ διήγησιν, τὴν ἀρχομένην ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Κομνηνοῦ Κυροῦ Ἰωάννου. Καὶ ὁ Μιχαήλ ἔγραψε πολλὰ, αἶον λόγους, πραγματείας, ἐπιστολάς καὶ ποιήσεις· ἐπειδὴ ὅμως ταῦτα πάντα δὲν ἔχουσι τὴν μεγάλην ἱστορικὴν ἀξίαν τῆς συγγραφῆς τοῦ Νικήτα, ἐπέστησαν ὀλιγώτερον τὴν προσοχὴν τῶν φιλολόγων. Τῶντι εὐάριθμῃ τινα μόνον ἐξ αὐτῶν ἐξεδόθησαν ἐν πρωτοτύπῳ, καὶ τοῦτο ἐσχάτως· τινῶν δὲν ὑπάρχει ἐκδοδομένη εἰμὴ Λατινικὴ μετάφρασις, τῶν δὲ πλεονέκτων, σηπομένων ἐτι ἐν χειρογράφοις εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς βιβλιοθήκας, μόλις ἤξεύρομεν τὰς πρώτας καὶ τὰς τελευταίας λέξεις. Τούτου ἕνεκα τὸ ὄνομα τοῦ Μιχαήλ Ἀκομινάτου ἀπέστη ὀλιγώτερον γνωστὸν ἢ τὸ τοῦ Νικήτα, ἀν καὶ, διὰ τὴν περὶ τὸν λόγον γλαφυρότητα, τὴν εὐγένειαν τῶν αἰσθημάτων, τὸ ἀκριβές τοῦ ἑλληνισμοῦ πνεῦμα, μέχρι δὲ τινος καὶ ὡς πρὸς τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν, ὁ πρεσβύτερος τῶν ἀδελφῶν εἶναι οὐδὲν ἥτιον τοῦ νεωτέρου μνήμης ἀξίος. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἤρχισαν νὰ συναισθάνωνται καὶ αὐτοὶ οἱ σοφοὶ Εὐρωπαῖοι, ὅσοι ἀσχολοῦνται περὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ μεσαιῶνος· καὶ τις ἐξ αὐτῶν, ὁ Γερμανὸς Ἑλλισσεν, ἔγραψε πρὸ τινων ἐνι-αυτῶν εἰδικὴν περὶ τοῦ ἀνδρὸς πραγματείαν (*). Καίρος δὲ εἶναι νὰ λάβωσι καὶ οἱ πολλοὶ τῶν ἡμετέρων ἐννοίαν τινα περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν συγγραφῶν ἐνός ἐκ τῶν μᾶλλον ἀξιωμακτικῶν ἀρχιερέων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἥτις τοσοῦτον ὀλίγον ἐτι παρ' ἡμῖν μελετᾶται καὶ ἐκτιμᾶται.

Ὁ Μιχαήλ Ἀκομινάτος ἐγεννήθη, περὶ τὸ 1140 ἔτος, εἰς Χῶνας τῆς Φρυγίας, μίαν τῶν πόλεων τῆς μικρᾶς Ἀσίας, τὰς ὁποίας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Νικήτας ὀνομάζει δικαίως ἀπὸ λείας ἑλληνίδας. Χῶναι δὲ ἐκλήθησαν ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι αἱ Κολοσσαὶ τοῦ Ἡεροδότου καὶ τοῦ Ξενοφῶντος, αἵτινες, ἐπὶ μὲν τῶν ἀρχαίων Περσῶν ἦσαν πόλις μεγάλη καὶ ἰσχυρά, βραδύτερον ὅμως, ὅτε ἐκτίσθησαν πλησίον αὐτῶν ἡ Ἱερὰ πόλις καὶ ἡ Αἰοδία, παρήμασαν καὶ κατήντησαν, ἐπὶ Στράβωνος καὶ Πλίνιου, ἀπλοὺν πόλις. Εἰς Κολοσσὰς συνεκροτήθη μία τῶν πρώτων χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν, πρὸς τὴν ὁποίαν ἔγραψεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τὴν γνωστὴν αὐτοῦ ἐπιστολήν. Κατὰ δὲ τὴν 12 ἑκατονταετηρίδα, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρισκό-

μεθα, αἱ Κολοσσαὶ, μετονομασθεῖσαι ἤδη Χῶναι, εἶχον ἀναλάβει τὸ πάλαι ἀξίωμα, διότι ὁ Νικήτας λέγει αὐτὰς «πόλιν εὐδαίμονα καὶ μεγάλην», ἐκθειάζων μάλιστα τὸν ἀρχαγγελικὸν αὐτῶν ναόν· μεγέθει μέγιστον καὶ κάλλει κάλλιστον ὄντα καὶ θαυμάσιος χειρὸς ἅπαντα ἔργον. »

Περὶ τοῦ οἴκου καὶ τῆς πρώτης ἡλικίας τοῦ Μιχαήλ ἔχομεν ὀλίγας εἰδήσεις· αἱ κυριώτεροι σώζονται ἐν τῇ Μονωδία, ἥτις, συνταχθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν προαποθανόντα ἀδελφὸν αὐτοῦ κύριον Νικήταν τὸν Χωνιάτην, δὲν ἐξεδόθη κατὰ δυστυχίαν ἄχρι τοῦδε εἰμὴ Λατινιστὶ μεταπεφρασμένη ὑπὸ Πέτρου Μορελλίου. Ἐν τῇ Μονωδίᾳ ταύτῃ, ὁ Μιχαήλ λέγει, ὅτι ὁ πατήρ αὐτοῦ, ὅστις ἠγάπα τὰς ἐπιστήμας ἐπίσης ὅσον καὶ τοὺς παῖδας αὐτοῦ, ἀφοῦ ἐπεμελήθη ἐν Χῶναις τὴν περὶ τὰ γραμματικὰ καὶ ποιητικὰ προκαταρκτικὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ, ἐξέπεμψεν ἔπειτα αὐτὸν εἰς τὸ Βυζάντιον ἵνα συμπληρώσῃ τὴν ἀνατροφὴν τοῦ παρὰ τοῖς ἐν τῇ βασιλευσούσῃ καθηγηταῖς τῶν ἐλευθερίων τεχνῶν καὶ τῆς φιλοσοφίας. Ὁ Μιχαήλ, καθὼ πρωτότοκος υἱός, ἦτο ἐκ παίδων ἀφιερωμένος εἰς τὸ τῆς ἱερωσύνης στάδιον· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ὁ πατήρ του δὲν ἐθεώρησε περιττὸν νὰ προικίσῃ αὐτὸν δι' ὅλων τῶν δώρων τῆς παιδείας. Ἐκ τῆς ἀποστολῆς τοῦ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν συνάγεται βεβαίως, ὅτι ὁ πατήρ του ἦτο ὄχι μόνον φιλήμους, ἀλλὰ καὶ εὐπρεπὴς ὁπωσοῦν ἄνθρωπος· ὅτι ὅμως δὲν ἦτο πλούσιος, θέλει γίνεαι δῆλον κατωτέρω ἀπὸ τῆς ἀμνηχανίας εἰς ἣν εὐρέθη ὁ Μιχαήλ κατ' ἀρχὴς ἐν τῇ βασιλευσούσῃ. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων περιττάσεων τῆς οἰκογενείας τούτης, τοῦτο μόνον γνωρίζομεν ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς διηγήσεως τοῦ Νικήτα, ὅτι ἦτο συγγενὴς αὐτῆς ἐγκαρτός τις καὶ ἀνδρείος Χωνιάτης ἱερεὺς, ὅστις προσήνεγκεν ἀξιολόγους ἐκδουλεύσεις εἰς τὸν τότε βασιλεύοντα Μανουὴλ Κομνηνόν, ἐν τῷ κατὰ τῶν Τούρκων πολέμῳ, καὶ ὅτι ὁ ἀρχιερεὺς Χωνῶν Νικήτας, ἀνὴρ ἐνάρετος καὶ ἐμπειρότατος περὶ τὰ πολιτικὰ πράγματα, ἦτο ἀνάδοχος τοῦ Νικήτα Ἀκομινάτου ἐκ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος. Εἰς τοῦτον τὸν ἀρχιερέα ἔγραψεν ὁ Μιχαήλ καὶ λόγον ἐπιγεγραμμένον *Ἐγκάμιον εἰς τὸν μακάριον ἀρχιεπίσκοπον Χωνῶν κύριον Νικήταν*.

Ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν ἐφθασεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Μιχαήλ Ἀκομινάτος δύναται νὰ θεωρηθῇ εὐλόγως ὡς μία τῶν εὐτυχιστέρων τῆς κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα Ἑλληνικῆς φιλολογίας. Ἐτι ἀπὸ τῶν δύο προηγουμένων ἐκατονταετηρίδων, ἡ φιλολογία αὕτη εἶχεν ἀρχίσαι νὰ ἐπανερχεταὶ εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ἀρχαίων ἀποσκευασμάτων καὶ νὰ δέχεται ἀπὸ τῶν ἀειθαλῶν ἐκείνων χωρῶν αἵρας τινὰς ζωογόνους, αἵτινες δὲν ἦσαν μὲν ἱκαναὶ νὰ ἀναστήσωσι τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνισμόν, ἀλλὰ, διὰ τῶν ἀναμνήσεων, τῶν ἰδεῶν, τῶν αἰσθημάτων τὰ ὅποια ἔφερον μετ' ἐχυτῶν, μετεδίδον εἰς γενεὰς πόρρω καίμενας καὶ ἀνατρεφόμενας ὑπὸ τὸ κράτος ἄλλων θρησκευτικῶν δογμάτων, ἄλλων πολιτικῶν συμφερόντων, ἄλλων κοινωνικῶν θεσμῶν, τὴν χάριν καὶ τὴν μεγαλοφροσύνην, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ εἰγενέστερον μέρος τῆς ἡ-

(*) Michael Akominatos von Chonæ, Erzbischof von Athen. Von Dr. Adolf Ellissen. Goettingen. 1846.

δικῆς σχέσεως καὶ ἐνότητος τῆς ἐπικρατούσης μεταξὺ τῶν διαφορῶν ἐποχῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν νεωτέρων. Ἡ ἠθικὴ αὕτη σχέσις καὶ ἐνότης οὐδέποτε βεβαίως ἐπαυσεν· ἡ γλῶσσα ἐρ' ἧς αὕτη ἐρείδεται, ἐπέζησεν ἀκαρτεία, καὶ περ μεγάλης ἐπελθούσης θρησκευτικῆς, κοινωνικῆς, πολιτικῆς μεταβολῆς· ἀλλ' ἐν τῷ τριεχελιστεῖ ἡμῶν βίῳ βλέπομεν ἐνίοτε τὴν γλῶσσαν μακρονομένην ἀπὸ τῆς σπουδῆς τῶν ἀρχαίων καλλιτεχνημάτων, καὶ σώζουσαν μὲν πάντοτε τὸν τύπον αὐτῆς, ἀλλὰ μόνον τὸν τύπον, ἀνευ τοῦ πνεύματος· ἄλλοτε δὲ πάλιν ἀνατρέχει εἰς τὰς αἰωνάους ἐκείνας πηγὰς, καὶ ἀντλήσασα ἀπὸ αὐτῶν νάματα θαυμάσια, ἀρδεύει δι' αὐτῶν ἀγροὺς μὴ φέροντας μὲν καρποὺς ὁμοίους τῶν χρυσῶν μῆλων τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ ὅπως δὴ ποτε δροσιζομένους ὑπὸ τῶν μαγικῶν ἐκείνων βέβητων. Τοῦτο συνέβη ἰδίως κατὰ τὰς πρώτας ἐκατονταετηρίδας τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν 4 καὶ 5, ὅτε ἤμασσαν οἱ μεγάλοι τῆς Ἐκκλησίας πατέρες· διεκόπη ἔπειτα ἐπὶ τινὰ χρόνον, ἐπανῆλθεν αὖτις κατὰ τὰς τελευταίας τοῦ μέσου αἰῶνος ἐκατονταετηρίδας· πάλιν ἐξέλιπεν ἀπὸ τῆς 15 μέχρι τῆς 18, ἐνεκ τῆς Τουρκικῆς δυναστείας καὶ βαρβαρότητος, καὶ ἐκ νέου ἀνέτειλεν ἀπὸ τῆς προηγούμενης ἐκατονταετηρίδος.

Ἡ παράδοξος αὕτη ἠθικὴ ἐνότης, ἥτις συνδέει τὸν Ἑλληνισμόν, δι' ὅλων τῶν αἰώνων, καὶ τοὶ μεταβάλλοντα δοξασίαι καὶ περιστάσεις, οὐδέποτε ἀνεφάνη ἐνχρηστέραν ἢ ἐν τῇ 4 καὶ ἐν τῇ 5 ἐκατονταετηρίδι, ἐπὶ τῆς λαμπρᾶς τοῦ χριστιανισμοῦ ἐποχῆς. Οὐδέποτε τῶντι ὑπῆρξεν ἀποτομωτέρα ἀντίθεσις αἰσθημάτων καὶ δογμάτων ἢ ἡ μεταξὺ τῆς ἐποχῆς τῶν Βασιλείων, τῶν Γρηγορίων, τῶν Χρυσοστόμων καὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Δημοσθένους, τοῦ Ἀριστοφάνους ἐπικρατήσασα· καὶ ὅμως οὐδέποτε τοσοῦτον ἀντίθετα δόγματα καὶ αἰσθήματα ἐξοφράσθησαν καὶ ἐνισχύθησαν διὰ τοσοῦτων συγγενῶν ὁργάνων, τρόπων καὶ ἰδεῶν. Ταύτην τὴν ἀντίθεσιν ἄμα καὶ ἐνότητα ὑποδεικνύει ἡδὴ καὶ ὁ εὐγλωττος Γάλλος, ἑρμηνευτὴς τῶν μεγάλων τῆς ἐκκλησίας πατέρων.

Οὐδεὶς τῶν ἐπισκόπων τῆς 4ης ἐκατονταετηρίδος, λέγει ὁ Οὐίλλεμαϊνος, ἐξισώθη πρὸς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον κατὰ τὴν μεγαλοφροσύνην καὶ τὴν καρτερίαν· τινὲς ὅμως ἐξ αὐτῶν ἀναδείχθησαν συγγραφεῖς μεγαλύτεροι καὶ ῥήτορες ἐπιτηδεύοντες· Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, καὶ τοὶ σοφώτατος ὢν περὶ τὴν μυθολογικὴν ἱστορίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν τῶν Ἑλλήνων, περιφρονεῖ σχεδὸν τὴν φιλολογίαν αὐτῶν, σπανίως ἀναφέρει τὸν Ὀμηρον καὶ δὲν θηρεύει τὴν εὐγλωτίαν· δὲν ζητεῖ νὰ θέλῃ διὰ τῆς φαντασίας, ἀπέχει νὰ κινήσῃ τὰ πάθη· ὥστε τὸ καθαρὸν καὶ ἀνεπιτήδευτον αὐτοῦ ὕψος, καθ' ὅσον ἐπιτρέπεται ἡμῖν νὰ κρίνωμεν περὶ τούτου, εἶναι ἐμβριθὲς μᾶλλον ἢ ἀπηκριβωμένον καὶ λαμπρόν· νομίζεις, ὅτι ὁ ἀνὴρ δὲν θέλει νὰ ᾔσῃ ῥήτωρ, ἀλλὰ φύλαξ ἀπαθὲς τῆς ἀληθείας. Ἡ δύναμις αὐτοῦ καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ ἴστανται ὑπεράνω τῶν ἀμβάνων τοῦ κόσμου τούτου.

Ἐξισαντίας ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, καὶ ὁ Βασίλειος, καὶ ὁ Χρυσόστομος καλοῦσιν εἰς βοήθειαν αὐτῶν πᾶσαν ἑμπνευσιν καὶ πᾶσαν τέχνην τῆς ῥητορικῆς. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, εὐπειθὲς τῆς μεγαλοφροσύνης αὐτῶν θεραπείαις, ἐκ-

φράζει ἅπαντα τὰ νέα διανοήματα καὶ αἰσθήματα τῆς χριστιανικῆς πίστεως, σώζουσα τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ χαρικτήρος τὸν ὁποῖον εἶχεν ὅτε ἐγράφετο ὑπὸ τοῦ Λυσίου καὶ τοῦ Πλάτωνος, ἢ τοῦλάχιστον ὑπὸ τῶν πρώτων αὐτῶν μαθητῶν. Βλέπεις τὴν γλῶσσαν τὴν Ἑλληνικὴν διατηροῦσαν εἰς ἀναλλοίωτον σχεδὸν τὸ κάλλος τῆς νεότητος, ἐρυθρῶς μὲν ὅπως οὖν ἀπὸ ἀνατολικῆς τινας χροῖας, καὶ ὀγκωδιστέραν, καὶ ἦτον ἀττικίζουσαν, ἀλλὰ πάντοτε ἐναρμόνιον καὶ καθάραν.

Ἡ πιστὴ αὕτη τήρησις τῶν ἀρχαίων τύπων τοῦ λόγου, ἐν μέσῳ τοσοῦτων κινουμένων αἰσθημάτων καὶ ἰδεῶν, ἐξηγεῖται ἐν μέρει διὰ τῆς σπουδῆς, διὰ τῆς μεμνήσεως, διὰ τοῦ θαυμασμοῦ τῶν ἀριστουργημάτων, τὰ ὅποια, καὶ τοὶ γινόμενα ἡδὴ βιβλία, ἐθεωροῦντο ὅμως οὐδὲν ἦτον ὡς ἐξάσια ὑπὸ τῶν νέων χριστιανῶν τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ φαντασία αὐτῶν, προκατατεταμένη ὑπὸ τῶν μελετημάτων ἐκείνων, ἐξόμνυε μὲν βαρύτερον τὰς δόξας αὐτῶν, δὲν ἐλησιμόναι δὲ τὴν χάριν· ἀλλ' ἐναυλον εἶχεν αὐτὴν, ὡς μελωδίαν τινὰ ἐκ παλίων διδασκείων, εἰς ἣν προσηρμόζοντο οἱ ἐμβριθέστεροι λόγοι τῆς ὀρίμου ἡλικίας.

Ὁ δὲ τοιοῦτος συνδυασμὸς ὄχι μόνον τῶν τύπων τῆς ἀρχαίας γλώσσης, ἀλλὰ καὶ τῶν μετ' αὐτῆς συνδεδεμένων ἔξεων, ἀντηνήσεων καὶ διανοημάτων, μετὰ νέας πραγμάτων καταστάσεως, δὲν ἀναφάνεται μόνον εἰς τὰ πνευματικὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἔργα, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ὁργανισμόν τῆς Ἐκκλησίας, ὅστις κατ' ἀρχὰς ἐλαβεν ὡς βάσιν τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν πολιτείαν καὶ δημοσπονδίαν. Ὁ συνδυασμὸς οὗτος τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ μετὰ νέας τινὸς φάσεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς 6 ἐκατονταετηρίδος. Περί δὲ τὴν ἐποχὴν ταύτην συνέβη οὐσιώδης τις ἀλλοίωσις. Ἡ ἐξασφάλις τοῦ χριστιανισμοῦ κατέστησεν ἀναγκαίαν τὴν κατάργησιν τῶν ἐν Ἀθήναις περισωθειῶν μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐθνικῶν σχολῶν· αἱ δ' ἀδιάκοποι εἰσβολαὶ τῶν βαρβάρων, οἱ ἀδιάλειπτοι πόροι τοῖς Ἀραβῶν πόλεμοι καὶ πρὸ πάντων ἡ ἐν γένει ἐσωτερικὴ πάλη πρὸς παγίωσιν, ἐν μὲν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς ὀρθοδοξίας, ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, ὅπως ἀπέτρεψαν ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου τὴν προσοχὴν τῆς αἰσθητικῆς ἐκείνης κοινωνίας. Ἡ γλῶσσα ἡ Ἑλληνικὴ οὐ μόνον διατηρεῖται ἀλλὰ καὶ ἐξαπλοῦται· ταύτην ὁμιλεῖ ἡ Ἐκκλησία, ἡ νομοθεσία, ἡ κυβερνήσις, ἡ διοίκησις, ἡ δικαστικὴ ἀρχὴ ταύτην ἡ φιλολογία καὶ ἡ ποίησις· ταύτην εὐρίσκετε ἐπεγεγραμμένην εἰς τὰ νομίσματα· ἀλλὰ ἡ γλῶσσα αὕτη δὲν σώζει εἰμὴ τὸν ἐξωτερικόν, τὸν ὕλικόν οὕτως εἰπεῖν τύπον τῆς ἀρχαιότητος· εἶναι ξηρὰ, θετικὴ, σκυθρωπὴ, καθὼς τὰ πολιτικὰ πράγματα πρὸς τὰ ὅποια παλαίει, ἡ μεταφυσικὴ, καθὼς αἱ θρησκευτικαὶ συζητήσεις περὶ αὐτῶν ἐνδιατρίβει. Μὴ ζητῆτε εἰς αὐτὴν οὔτε παρθέσεις ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, οὔτε ἀπηχήσεις ἀρχαίων εὐγενῶν αἰσθημάτων, οὔτε κἂν μεμνήσεις τῆς ἀρχαιότητος ἢ φιλολογικὰς περὶ αὐτὴν μελέτας· ματαίως θέλετε ζητῆσαι τὰ τοιαῦτα. Αἱ λέξεις καὶ ἡ σύνταξις εἶναι Ἑλληνικαί· ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡ εὐγενεστέραις ἐκείνη ἠθικὴ πρὸς αὐτὸν σχέσις, ἥτις ἀκτινοβολεῖ καθ' ὅλας τὰς σελίδας τῶν μεγάλων προηγμένων πατέρων τῆς ἐκκλησίας ἐκλείπει μέχρι τῆς 9 ἐκατονταετηρίδος,

Τότε ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχία κατορθώνει ἤδη νὰ ἀποκρούσῃ ὀριστικῶς τοὺς Ἀράβας, νὰ δαμάσῃ ἐν μέρει καὶ ἐν μέρει γὰρ περιστείλῃ τὰ ἐντὸς τοῦ κράτους ἐγκατασταθέντα Σλαβικὰ καὶ Βουλγαρικὰ φύλα, πρὸ πάντων δὲ κατορθώνει, διὰ μὲν τῆς καταλύσεως τῶν ἐσωτερικῶν αἰρέσεων καὶ τῆς ἀποκρούσεως τῶν ἐξωτερικῶν ἀξιώσεων τοῦ ὀρχιερῆος τῆς Ῥώμης, νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὀρθοδοξίαν, διὰ δὲ τῆς συμπληρώσεως τῶν νομισματικῶν καὶ κυβερνητικῶν μεταρρυθμίσεων, νὰ παγιώσῃ τὸν θρίαμβον τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ· καὶ ἐν τῷ ἄμεινον βλέπομεν ἀναζωπυρούμενον ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν ἔρωτα τῆς ἀρχαίας φιλολογίας. Ὁ ζῆλος οὗτος ἀναφάνεται ἐτι ἀπὸ τῆς 10 ἐκατονταετηρίδος καρποφορῶν ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Κωνσταντίνου πορφυρογεννήτου, προάγεται ἐν τῇ 11, ὅτε ἤκαμψεν ὁ Μιχαὴλ Ψελλός, ὁ Κωνσταντίνος Δειγνῶδης, ὁ Ἰωάννης Ξιφιλίνος, ἡ Εὐδοκία ἡ Μακρμηλολίτισσα, καὶ κορυφούται ἐν τῇ 12 καθ' ἣν διέπρεψαν ἡ Ἄννα Κομνηνὴ, οἱ ἀδελφοὶ Τζέτζαι, ὁ μέγας Εὐστάθιος καὶ, ἕως ὑπὲρ πάντας ἄλλους, οἱ δύο ἀδελφοὶ Μιχαὴλ καὶ Νικήτας οἱ Ἀκομινάτοι.

Πολλοὶ ἄνθρωποι δὲν ἀποδίδουσι τὴν ἀπαιτούμενην δικαιοσύνην εἰς τὸ γεγονός τοῦτο τῆς ἀνανεώσεως, μᾶλλον δὲ τῆς ἐνισχύσεως τῶν δεσμῶν οἵτινες πέπτωται νὰ συνάπτωσι μετὰ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ τὰς διαφόρους φάσεις τὰς ὁποίας λαμβάνει πρὸ τόντος τοῦ χρόνου ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνικότης. Βεβαίως ὁ ὑπὲρ τῆς ἀρχαιοτέρας φιλολογίας ἐκείνος ζῆλος, κακῶς ἐννοούμενος, παρήγαγε ψυχρὰς τινὰς μιμήσεις, αἵτινες ἐμφαίνουσι θλιβεράν ἑλλειψιν αὐτοτελοῦς διανοητικοῦ βίου. Τοιαῦτα εἶναι λ. χ. ἡ Ἰωνιὰ τῆς Εὐδοκίας ἥτοι συναγωγὴ θεῶν, ἡρώων τε καὶ ἡρώϊκων γενεαλογίας καὶ τῶν περὶ αὐτοὺς μεταμορφώσεων, μύθων τε καὶ ἀλληγοριῶν τοιαῦτα καὶ τὰ τοῦ Ἰωάννου Τζέτζου Ἰλιακά ἢ τὰ πρὸ Ὀμήρου, τὰ Ὀμήρου καὶ τὰ μεθ' Ὀμήρου. Οὐδεὶς ὅμως δύναται νὰ ἀρνήθῃ τὴν μεγάλην φιλολογικὴν ἀξίαν τῶν ἔργων τοῦ Εὐσταθίου, τοῦ Θεσσαλονίκης ἐπισκόπου. Τὸ δὲ κυριώτερον, ἡ ἐνίσχυσις αὐτῆς τῆς ἠθικῆς μετὰ τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ μεταγενεστέρου Ἑλληνισμοῦ σχέσεως ἐπενήργησεν οὐσιωδέστατα καὶ εἰς αὐτὸν τὸν πρακτικόν, εἰς αὐτὸν τὸν πολιτικόν βίον τοῦ μεσαιῶνος ἡμῶν καὶ ὑπὸ ταύτην μάλιστα τὴν ἐποψίν, θεωροῦμεν πλείστου λόγου ἀξία τὰ ἔργα τῶν δύο Ἀκομινάτων, εἰς οὓς ἐπανερχόμεθα.

Ὁ Μιχαὴλ, ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινοῦπολιν, εὗρεν αὐτοῦ ἀκμαζόντας τοὺς ἀδελφοὺς Ἰωάννην καὶ Ἰσαάκ Τζέτζας καὶ τὸν Εὐστάθιον. Τοῦ τελευταίου ταύτου ὑπῆρξεν ὅχι μόνον μαθητὴς, ἀλλὰ καὶ σύνοικος. Εἰς ταύτην δὲ τὴν μετὰ τοῦ Εὐσταθίου σχέσιν καὶ οἰκειότητα δέον βεβαίως νὰ ἀποδώσωμεν κατὰ μέρος τὰς ὀρθὰς ιδέας τὰς ὁποίας ἔλαβεν ὁ Χωνιάτης περὶ τῆς ὠφελείας ἣν δύναται καὶ πρέπει νὰ παράγῃ παρ' ἡμῖν ἡ μελέτη τῆς ἀρχαιότητος. Οἱ Τζέτζαι ἠθελον διδάξαι αὐτὸν, ὅτι ὀφείλομεν νὰ σπουδάζωμεν τὴν ἀρχαιότητα ἵνα ἀναστῶμεν, διὰ μιμήσεων ἀκατορθώτων, γεγονότα καὶ ιδέας ὅπως ἀλλότρια τοῦ παρόντος ἡμῶν βίου. Ὁ Εὐστάθιος τὸν ἐδίδαξεν ἐξ-

ναντίας, ὅτι ὀφείλομεν νὰ μελετῶμεν τὸν προπατορικὸν Ἑλληνισμόν, ὅχι ἵνα μεταφυτεύσωμεν αὐτὸν εἰς αἰῶνας ἄλλους, πρᾶγμα ἀδύνατον, ἀλλὰ ἵνα δρέπωμεν ἀπὸ τοῦ πολυταλοῦς ἐκείνου παραδείσου ἀνθὴ τινὰ ἐπιτήδεια νὰ καλλύνωσι τὸν ἐνεστώτα βίον, καὶ τοι διαφυλάττοντα ἀκέραιον τὸν ἰδιόζοντα αὐτῷ πολιτικόν, κοινωνικόν, θρησκευτικόν χαρακτῆρα· ἵνα εἰσπνέωμεν ἀπὸ τῆς ἀρωματώδους καὶ ἀναψυκτικῆς ἐκείνης ἀτμοσφίρας τινὰς τῶν μεγαλοφρόνων ἀναμνήσεων, τῶν χαριεστᾶτων ἰδεῶν, τῶν γενναίων συγκινήσεων αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν ἀπαράγραπτον κληρονομίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος· ἵνα ἐπὶ τέλους ἔχωμεν ἀείποτε πρὸ ὀφθαλμῶν τί ἀξίωμα ἔχει, ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, τὸ ὄνομα τὸ ὁποῖον φέρομεν καὶ τίνων μεγάλων συμπερασμάτων γόνιμον εἶναι τὸ ἐνναίον τοῦτο ἱστορικόν φαινόμενον τῆς ἀνὰ μέσον τσοῦτων αἰῶνων, τσοῦτων μεταβολῶν καὶ τσοῦτων συμφορῶν διατηρήσεως τῆς γλώσσης, τῆς ἐθνικότητος καὶ τῆς πολιτικῆς ἡμῶν ὑπάρξεως. Ἡ τοιαύτη τῆς μελέτης τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ ἐποψὶς ἐπιφαίνεται καθ' ἅπαντα τὸν βίον τοῦ μαθητοῦ τοῦ Εὐσταθίου. Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ δὲ ἀνδρός χειραγωγούμενος συνεπλήρῳσεν ὁ Μιχαὴλ καὶ τὴν θεολογικὴν αὐτοῦ σπουδὴν, καὶ, ἅμα ἡλικιωθεὶς, ἔλαβε τὸ τῆς ἱερωσύνης σχῆμα. Διότι ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐπέπρωτο νὰ συνδυάσῃ ἐν ἑαυτῷ, καθὼς ὁ Εὐστάθιος, ἡ καὶ πλέον τοῦ Εὐσταθίου, τοὺς εὐγενεστέρους τύπους τῶν δύο στοιχείων τὰ ὁποῖα ἔκτοτε καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἀποτελοῦσι τὴν νέαν ἡμῶν ἐθνικότητα· τὰ δύο ταῦτα στοιχεία εἶναι, ἡ συνειδήσις τῆς καταγωγῆς ἡμῶν, ἡ πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν ἀφοσίωσις· ἐξ αὐτῶν, τὸ δευτέρον, καθὰ συνδεόμενον στενώτερον μετὰ τῶν θετικωτέρων καὶ πραγματικωτέρων ἡμῶν συμφερόντων, ἀνεφάνη πολλάκις ἐπικρατέστερον· ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτον, εἰ καὶ σκιασθὲν ἐκ διαλειμμάτων, δὲν ἐπαυσεν ὅμως φωτίζον καὶ θάλλον τὸν ὀρίζοντα ἡμῶν καὶ δὲν συνετέλεσεν οὐδὲ συντελεῖ ὀλίγον εἰς τὴν ἠθικὴν ἐκείνην δύναμιν ἣτις ἀείποτε ὑπῆρξε τὸ δραστικώτερον ἀμυντικὸν ἅμα καὶ ἐπιθετικὸν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὅπλον.

Μετ' ὀλίγον ὁ Μιχαὴλ εἶδεν ἀπὸ μακρυνόμενον ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως τὸν Εὐστάθιον, προχειρισθέντα ἀρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης. Δὲν ἐπαυσεν ὅμως οὐδὲ τότε ἡ μετὰ αὐτῶν σχέσις, ἀλλ' ἐξηκολούθησε δι' ἀλληλογραφίας, τῆς ὁποίας περιεσώθησαν 4 ἐπιστολαί, δημοσιευθεῖσαι ἤδη εὐτυχῶς καὶ Ἑλληνιστί. Εἰς τὰς ἐπιστολάς ταύτας ζωγραφίζεται πρὸ πάντων ἡ βαθεῖα θλίψις τοῦ Μιχαὴλ διὰ τὸν χωρισμὸν ἀπὸ τοῦ διδασκάλου ἐκείνου, καὶ φίλου, καὶ εὐεργέτου, καὶ ἡ ἀπλᾶτος εὐγνωμοσύνη, ὅσαςκις ὁ Εὐστάθιος, εὐκαιρῶσας, ἀπεστέλλεν αὐτῷ ἀπάντησιν τινὰ. Οὕτω ἐν τῇ 2. τῶν σωζομένων ἐπιστολῶν λέγει·

Μή μοι διεπιστήσης. Εἴποτε βουλομένη κενῶσαι τῆς ψυχῆς τὸ λυπούμενον, ἤδη γεγονός ὑπὲραντλον, ἢ τῶν ἀνεγνωσμένων, ὅσα προσίσταται μοι, πρὸς ἐπιστατικώτερον ἀνακοινώσασθαι νοῦν, ἢ πυθέσθαι τι, ἢ συμβουλεύσασθαι, καὶ ὡς κἀκεῖσε τῇ διανοίᾳ περιδλεψόμενος οὐδένα ὄρω, παραχρῆμα ἐς τὸ, μέγαν τῶν Θεσσαλονικέων ποιμένα ὑπὸ

τῆς ποιμένης ἀνάγομαι, καὶ στένων ἀνὰκαλοῦμαι τὸν κατὰ πνεῦμα πατέρα, τὸν παρτήγαρον, τὸν ἀγαθὸν σύμβουλον, τὸν ἐξ ἁπάν, ἐφ' ὅτῳ ἂν τις θέστω, ἰκνύνταται.

Καὶ παρακατιῶν, ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ, ἐπιφέρει·

Οὐκ ἀπέχρησε τὰ τῆς προτέρας προμηθείας φιλότιμα, τὰ περὶ λόγους πῶς ἢ κατ' οἶκον ἐισοικίσαι· ἢ κατὰ πνεῦμα εἰσποίσαι· οὐ πορίσμεν ὑπόσων ἐνδεῆς ἐγὼ ἄνθρωπος. Οὐκ ἀπέχρησε ταῦτα, ἀλλ' ἐπὶ, μὴ τοπικῶς ἢ χρονικῶς διαστήματι διεργόμενος, τὴν ἡμῶν θάλπει μνήμην, καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς ἐπιστροφῆς ἐμπυρεῖ ἀσβεστον ἔναυσμα.

Αἱ ἀναμνήσεις τῆς ἀρχαίας ἱστορίας καὶ τῆς μυθολογίας, τῶν ὁποίων κατωτέρω θέλομεν ἰδεῖ παλὺ συνεχεστέραν τὴν χρῆσιν παρὰ Μιχαήλ, ἀναφαίνονται ἤδη καὶ εἰς τὰς ἐπιστολάς ταύτας. Καθὼς λ. γ. ὅτε οὗτος, περιπλακεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς δυσχεραίαν τινα, ἥτις δὲν ἐξηγεῖται καθαρῶς, καὶ ἀπαλλαγεῖς ἀπὸ αὐτῆς διὰ μεσιτείας τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀρχιερέως, γράφει πρὸς αὐτὸν ἐν τῇ 3 ἐπιστολῇ·

Καὶ τὸ μὲν κρήδεμνον τῆς Ἰουδῆς οὐκ οἶδα ὅ τίποτε τὸ πᾶν ὅσον Ὀδυσσεὶ συνεισένεγκεν, ὅτε θαλατταμοχθούνη τοῖς στέρνοις αὐτὸ ὑπετίνατο. Τό γε μὴν σὸν γράμμα, ὃ ἐν τοῖς στέρνοις φέρω, τὸ πᾶν ἡμῖν καὶ τὸ ὅλον τῆς σωτηρίας ἐργασταί· καὶ ταῦτα, ὅτε οὐκ ἦν ἡμῖν ἐλπίς τοιοῦδε καλοῦ, τὸ ἀσχολὸν εἶδος τῆς σῆς ἀγιότητος.

Ἡ δ' ἀπὸ τῆς ἐνοχλήσεως ἐκείνης ἀπαλλαγὴ, ὑποκαθίσταν ὀλίγον τὰς ὁρμὰς τοῦ Μιχαήλ, ὅστις, φαιδρύτερος γινόμενος, ἀστείζεται χαριέστατα περὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου σταλέντος γραμματοκομιστοῦ. Ὁ γραμματοκομιστὴς οὗτος συνέπεσε νὰ ἦναι Ἀραβὺ, προσελθὼν εἰς τὸν χριστιανισμὸν καὶ ὀνομασθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μωσῆς. Ὁ δὲ Μιχαήλ, ἄφ' οὗ εἶπεν ἀνωτέρω ὅτι δὲν ἤλπιζε νὰ ἀξιωθῇ τῆς προστασίας τοῦ Εὐσταθίου, εἰδὼς τὸ παλαιότρολον αὐτοῦ, προστίθεται·

Ὡς μᾶλλον ἂν ἐπετίσκη τὸν Αἰθιοπικὸν τοῦτον γραμματοκομιστὴν εἰς λευκόχρωτα μεταβάλλειν ἢ γράμμα τῆς ἱερωτάτης σου ψυχῆς μετὰ χεῖρας ἄρτι λαβεῖν· ὃν πᾶν καταλλήλως εἰς Μωσῆν ἐξεδέξω, διὰ τὸ οἶον ἐκ γνόφου κατέρχεσθαι ὅλον ὑπόζωφον. Ἐγὼ δὲ καὶ τὸ ἐπόμενον συλλογίζομαι, ὅτι καὶ ὡς ἐκ θεοῦ πλάκας κομίζει τὰ παρὰ σοῦ γράμματα. Μήποτε δὲ, ὦ δέσποτα, καὶ βᾶτω καιομένη που ὁρειβάτων ἐντετύχηκεν, εἰς οὐκ ἐνόησεν ἀποστρέφει τὰς ὁφείας καὶ παρὰ τοῦτο τὸ πρόσωπον κατησώλητο; Ἀλλ' ὁ μὲν, ὥς ἡμῖν γραμματοφορεῖ καὶ μηνύει λευκὰς περὶ σοῦ ἀγγελίας, καὶ εἰς ἄγγελον φωτὸς καὶ ἡμέρας τετάσσεται, καὶ ἐπιδερμίδι σαρκοῦ μελαίνης σκιάζεται.

Ὁ μέλλων ἀρχιερεὺς, γράφων πρὸς ἄλλον ὄντα ἤδη ἀρχιερέα, μεταχειρίζεται, καθὼς βλέπετε, ἐλευθερώτερον ὅπως οὖν τοῦ δέαντος τὴν παλαιὰν γραφήν. Ἐνίοτε ὁμοίως εἶναι καὶ περὶ ταῦτα ἐμφορθεστέως. Ἐν τῇ 2 αὐτοῦ ἐπιστολῇ, εἰκονίζων τὸν Εὐσταθίον, ἀπὸ τῆς μετεώρου τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ χώρης, συγκαταβαίνοντα πρὸς τοὺς ταπεινότερους τῶν θνητῶν, καὶ αὐθὺς ἀναβαίνοντα εἰς τὴν μετάρσιον αὐτοῦ διατριβήν, φθάνει εἰς ἀληθὲς ὕψος λόγου, αἰνιττόμενος τὸ ἐδ. 12 τοῦ 28 κεφ. τῆς Γενέσεως, τὸ

διαλαμβάνον· α καὶ ἰδοὺ κλίμαξ ἐστήριγμένη ἐν τῇ γῇ, ἧς ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖτο εἰς τὸν οὐρανόν· α καὶ οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον ἐπ' αὐτῆς.

Ὁ γραμματεὺς, ἃ διὰ τὸ συνεχῶς ἄλλα ἐπ' ἄλλαις ἀρμόττεισθαι καὶ συντίθεσθαι, βαθμίδας οὐκ ἀκόμῃως θέτει τις αἰ, εἰ ὡς πρὸς χθονίους ἡμᾶς κατιέναι προνοητικῶς οὐκ ὀκνεῖς, ὁ τὰς ἀναγωγὰς τῶν ἀρετῶν πάλαι καὶ νῦν ἀνερχόμενος ὡς ἐντεῦθεν, εἰ καὶ μὴ τῷ χορῷ τῶν ἀγγέλων ἐντάττεισθαι, παρ' ἀγγέλους γούνοσιν ἢ βραδύ τι ἐλαττοῦσθαι καὶ σέ, αἰετὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἀναβαίνοντα καὶ καταβαίνοντα κλίμακα.

Ἀλλ' ἀντὶ τῶν κεκολωμένων τούτων παραθέσεων, ἵσως προτιμότερον εἶναι νὰ καταχωρίσωμεν ἐνταῦθα μίαν τινὰ ὁλόκληρον τῶν ἐπιστολῶν τούτων, τὴν πρώτην, ἐπὶ παραδείγματός, ἵνα δώσωμεν ἐννοιάν τινα πλήρη περὶ τοῦ ὕψους ἐκείνου τοῦ μετὰ χάριτος οὐ μικρὰς συνδυάζοντος τὴν ἐμφορθεῖαν τῇ ἐλαφρότητι καὶ τὴν ἐπιστήμῃ τῇ εὐκισθησίᾳ.

Τῷ Θεσσαλονίκῃ, κυρῶ Εὐσταθίῳ.

Ὡμὲν ἐγὼ τίποτε τοσοῦτος ὑπερβύχης χρόνος, καὶ γράμμα τῆς σῆς οὐκ ἐδεξάμην ἀγιότητος, μακαριώτατε δέσποτα, ἐν ἀκριβῶς εἰδεῖν, ὅπως ἔγνωσται σοὶ τὰ τῆς ὁδοπορίας, ὅπως εἰς τὴν Θεσσαλονικίαν ἀφίκου. Μήποτε ἡ νυμφευσαμένη σε πόλις αὕτη, κατὰ τὰς βαρυζήλους τῶν γυναικῶν, οὐκ ἀνέχεται ἐπιστρέφεισθαι σε πρὸς τὴν Κωνσταντινου τὴν βασιλίδαν, οὔτε μὴν ἐπιστολάς οἷον μελοδολεῖν, ἀλλ' αὐτῆς ὅλον εἶναι, καὶ πάντα τῇδε χαρίζεσθαι; Ἡ τοῦτο μὲν οὐχί· αἶε δὲ, ὥς περ ταῦτα τοῦ παρόντος ἄπιστα καιροῦ, οὔτω καὶ τὸ περὶ σέ φίλτρον οὐκ ἐμπεδόν, καὶ παρὰ τοῦτο οὐδ' αὐτὸς ἐθέλεις φυλάττειν θερμὸν τὸν ἀντέρωτα; Ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐ μὰ τὴν σὴν ἱερὰν κεφαλὴν. Μᾶλλον μὲν οὖν νῦν οἱ ποθοῦντες πλέον τῷ πόθῳ κάμνουσι, παρ' ὅσον τῇ ἀποστάσει μανθάνειν, οἷον ἔχοντες ἀγαθὸν ἐλάττωσιν ἑαυτοῖς· ἐπεὶ καὶ θάψις ἡλίου, καὶ ὕψος, καὶ ἅπαν καλὸν τότε μᾶλλον θαυμάζεται, ἢ ἡλικία βάρυς ἐμπεσείτω χαιμών, καὶ νόστος ἀεσθηρῇ, καὶ τὰ τῆς ἐναντίας ὅλως συστοργίας ἀντασπῇ. Οὗτοις Ἀθηναῖοι Σωκράτην ἔχοντες μὲν ἐδόσκεινον, μετὰ δὲ τὴν κύλικα ὡς σοφὴν ἐθαύμαζον· καὶ ὅπερ (οὐκ) ἤδεσαν ἔχοντες ἀγαθόν, τοῦτο ἀποβαλλόμενοι, ἐπόθουν ἀνακαλοῦμενοι. Σοῦ δὲ καὶ πρότερον περιστρεφόμεθα, καὶ νῦν ἐτι μᾶλλον ποθήσειν ἐμείλλομεν. Ἐπεὶ τοίνυν ἔχεις μαθὼν τὴν περὶ σέ νῦν ἐνταῦθα διάθεσιν, ἐπίστελλε, σοφώτατε, φεῖναι κάμου διατετρολλυμένου τὰ ὅσα παρὰ τῶν πυνθανομένων τὰ περὶ σοῦ. Διατρεψὲ σὲ Θεὸς πολυχρόνιον.

Δὲν ἤξεύρομεν ἐν τούτοις πῶς ἔζη ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Μιχαήλ Ἀκομινάτος, μετὰ τὴν ἀνχώρησιν τοῦ Εὐσταθίου· πιθανώτατα διωρίσθη, διὰ τῆς προστασίας αὐτοῦ, εἰς ὑπηρεσίαν τινὰ παρὰ τῷ οἰκουμένικῳ θρόνῳ τοῦ ὁποίου προϊστάτο τότε (1169-1178) ὁ ἀπὸ Ἀγγιάλου Μιχαήλ, ὁ ἐπικληθεὶς διὰ τὴν σοφίαν αὐτοῦ ὑπάτος τῶν φιλοσόφων καὶ ἀναδειχθεὶς εἰς τῶν γενναιοτέρων πολέμιων τῶν Λατίνων. Περί τοῦ ἱεράρχου τούτου ὑπάρχει καὶ λόγος τοῦ Μιχαήλ Ἀκομινάτου, ἐπιγεγραμμένος λόγος ἐκδοθεὶς τινὶ τῶν ῥητορευόντων εἰς τὴν ἀγιώτατον πατριάρχην Μιχαήλ. Ἀνάγκη δὲ νὰ ὑποθέσωμεν τοιαύτην τινὰ ἀποκατάστασιν τοῦ ἡμετέρου Μιχαήλ τοσοῦτω μᾶλλον ὥς μετ' οὐ πολὺ ἀνέλαβε καὶ τὴν συντήρησιν καὶ

ἐκπαίδευσιν τοῦ νεώτερου ἀδελφοῦ του Νικήτα, στα-
λέντος αὐτῷ ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐπὶ τούτῳ ἀπὸ Χωνῶν,
εἰς ἡλικίαν ἐτῶν ἐννέα.

Ὁ Μιχαὴλ ἐξεπλήρωσεν ὡς πρὸς τὸν παῖδα ἐκεί-
νον τὸ τριπλὸν ἔργον τοῦ τροφῆος, τοῦ ἐπιμελητοῦ,
τοῦ διδασκάλου, καὶ ἔκτετε ἐπεκράτησε μετὰ τῶν
δύο ἀδελφῶν ἀδιάρρηκτος ἀμοιβαία στοργή, διακί-
αζα μέχρι τῶν περάτων τοῦ βίου· ὁ πρεσβύτερος
ἠγάπησε τὸν νεώτερον ὡς υἱόν, καὶ ὁ νεώτερος ἐθε-
ράπευσε τὸν πρεσβύτερον ὡς πατέρα. Ὁ Νικήτας προ-
ήχθη βραδύτερον εἰς τὰ ὑψηλότερα ἀξιώματα τῆς
ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας, ἐσυγγένευσεν μεθ'
ἐνὸς τῶν περιφανεστέρων οἰκῶν τοῦ κράτους, λαβὼν
σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τῶν συγλητικῶν Μιχαὴλ καὶ
Ἰωάννου τῶν Βελισσαριωτῶν, ἀπογόνων τοῦ μεγά-
λου Βελισσαρίου· περιεπλάκη εἰς πολλὰς πολιτικὰς
ῥαδιουργίας, παρευρέθη εἰς τὴν πτώσιν τῶν Κομνη-
νῶν, εἰς τὴν πτώσιν τῶν Ἀγγέλων, εἰς τὴν ἄλωσιν
τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων, συνέ-
δραμεν εἰς τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς ἐν Νικαίᾳ βασιλεί-
ας τῶν Λαοκάρων· ἀλλὰ οὐδέποτε ἔπαυσεν ἐνθυ-
μούμενος τὸν ἐν στενωτέρῳ κύλῳ διαβιώσαντα Μι-
χαὴλ, οὐδέποτε ἔπαυτε τιμῶν, συντρέχων, συμβου-
λεύόμενος αὐτόν· καὶ ὅτε, ἐν τῇ ἱστορίᾳ του, λαμβά-
νει ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρῃ τὸν ἀρχιερέα τῶν Ἀθηνῶν,
μετὰ χαριεστάτης μεγαλοφροσύνης ἅμα καὶ μετριο-
φροσύνης ἀνακράζει· « κασίγνητος οἷτος ἐμός, καὶ
« ἐμός· ἐγκαλλωπιζομαι γὰρ τῇ ὁμογιότητι, καὶ
« χαίρω καθ' αἶμα τῷ ἀνδρὶ συναπτόμενος, εἰ καὶ
« τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ λόγου κατὰ διάμετρον ἐκδί-
η στικται. » Ὁ δὲ Μιχαὴλ πάλιν ὅστις οὔτε σύζυγον
εἶχεν, οὔτε τέκνα, συνεκέντρωσεν ἐπὶ τῆς ἀγαπῆτης
ἐκείνης κεφαλῆς ὅλον τὸ φίλτρον καὶ τὴν πύσιν,
ὅλην τὴν φιλοτιμίαν τῆς καρδίας αὐτοῦ· καὶ κυριωτά-
την παραμυθίαν ἐν τῷ κόσμῳ αὐτῷ ἔσχε τὴν προαγω-
γὴν, τὴν ὑπόληψιν, τὴν εὐτυχίαν τοῦ νεώτερου ἀδελφοῦ
καὶ τὴν μετ' αὐτοῦ ἀλληλογραφίαν· ὅτε δὲ, γέρων
ἤδη ταλαίπωρος καὶ ἐξόριστος εἰς Κέα, ὡς θέλο-
μεν ἰδεῖ, ἔλαβε τὴν εἰδήσιν τῆς ἀποδιώσεως τοῦ Νι-
κήτα, ἐξέφρεν, ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ Μονωδία, φω-
νὴν γοερὰν ὅς· « δὲν ἐξέρχεται εἰμὴ ἀπὸ στέρνων πα-
τρικῶν. » Ἐν τῇ Μονωδίᾳ ταύτῃ ὁ Μιχαὴλ ἀπονέμει
καὶ διανοητικὴν τινὰ ὑπεροχὴν εἰς τὸν ποθητὸν
ἐκείνον ἀδελφόν, λέγων, ὅτι αὐτὸς μὲν (ὁ Μιχαὴλ)
ἐμελέτησε θεωρητικῶς μόνον τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν
ἀρχαιότητα, ἐνῶ ὁ Νικήτας ἀνεζήτησεν ἐν τῇ μελέ-
τῃ ταύτῃ τὰς αἰδίους ἀρχὰς τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ τελείου
καθ' ὅ· ἐρρύθμισε τὸν ἅπαντα βίον. Ἀλλ' ἡ μετριο-
φροσύνη ὑπῆρξεν εἰς τῶν κυριωτέρων χαρακτήρων τοῦ
ἁειμνήστου ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν· οἱ ἐν Κωνσταν-
τινουπόλει φίλοι του ἤλεγχον αὐτὸν διὰ τοῦτο ἐπὶ
τοσοῦτον ὥστε καὶ λόγον τινὰ ἔγραψε πρὸς τοὺς
αἰτιωμένους διὰ τὸ ἀφιένδεικτον. Ἡ μελέτη τῆς
ἐπιστήμης καὶ τῆς ἀρχαιότητος δι' οὐδέτερον τῶν ἀ-
δελφῶν ὑπῆρξε νεκρά καὶ ἄγονος· ἡ παρατήρησις τοῦ
Μιχαὴλ ἔχειται ἰσως ἀκριβεῶς τινὸς κατὰ τοῦτο μόνον,
ὅτι ὁ Νικήτας, διαγαγὼν τὸν βίον ἐν μέσῳ τῶν
δεινότερων πολιτικῶν μεταβολῶν καὶ τῶν μεγάλῃ-

τέρων πολιτικῶν ἀξιώματων, διατελέσας ἀλληλο-
διαδόχως ὑπογραμματεὺς βασιλικῶς (δηλαδὴ εἰς
τῶν ἰδιαιτέρων γραμματέων τοῦ βασιλέως), ἀρχὼν
τοῦ θέματος Φιλιππουπόλεως, λογοθέτης τῶν ἐσ-
κρετῶν (μυστικὸς σύμβουλος), ἐκ τῆς συγκλήτου βου-
λῆς, ἐπὶ τῶν κρίσεων (μέλος τοῦ ἀνωτάτου δικαστη-
ρίου), γενικὸς λογιότης τῶν φόρων, ἔφορος καὶ κριτὴς
τῆς βήλου (πρόεδρος τοῦ δικαστηρίου), προκαθήμε-
νος τοῦ κοιτῶνος κτλ., οὐδέποτε, ἐντὸς τῆς τύχης
ταύτης, ἐλησμόνησε τὰς ἀρχὰς ἐκείνας τοῦ καλοῦ,
τοῦ χρηστοῦ, τοῦ δικαίου, τῶν ὁποίων αἰδῖος διδά-
σκαλος εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχαιότης, οὐδέποτε ἀπέ-
βαλε τὴν εἰς τὸν θεόν καὶ εἰς τὸ ἔθνος τῶν Ἑλλή-
νων πεποιθήσιν, τῆς ὁποίας κροῦνός ἀνεξάντλητος
εἶναι ἡ ἱερὰ ἡμῶν ὀρθοδοξία. Αἱ δὲ ἀρχαὶ καὶ πεποι-
θήσεις αὗται λαμπρῶς ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐ-
τοῦ διηγήσει, ἥτις εἶναι εἰκὼν ἀψευδεστάτη τῶν
πολιτικῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς ταύτης,
καὶ τῆς ἰδίας τοῦ γράψαντος καρδίας. Καὶ ἐπειδὴ,
διὰ τοὺς περισπασμούς καὶ τοὺς πειρασμούς ἐντὸς
τῶν ὁποίων οὗτος ἔζησε, δυσκολώτερον ἠδυνήθη νὰ
μὴ παρεκτραπῇ τῆς σωτηρίας ἐκείνης ὁδοῦ, εἶναι
ἄξιός βεβαίως τοῦ ἀποδοθέντος αὐτῷ ἱππίνου. Ἀλλ' ἡ
αὐτὴ πρακτικὴ χρηστότης, ἡ αὐτὴ πρακτικὴ ἀρετὴ
ἐφωταγώγησε καὶ τοῦ ἀρχιερέως τῶν Ἀθηνῶν ἅπα-
σαν τὴν πολιτείαν· ἡ δὲ μόνη μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ
ἀδελφοῦ του διαφορὰ εἶναι, ὅτι ὁ Μιχαὴλ ἐπορεύθη
διὰ χώρας ἀθρουθεώτερης καὶ ὁμαλωτέρας.

Τῶνόντι, οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐχωρίσθησαν περὶ τὸ 1178
ἔτος, ὅτε ὁ πρεσβύτερος, ἀκολουθῶν τὸ στάδιον τὸ
ὁποῖον ἐξ ἀρχῆς ἡσπάσθη καὶ ἔχων τότε ἡλικίαν 38
περίπου ἐτῶν, πρῶτευρίσθη, διὰ τῆς ὑπολήψεως ἣν ἐ-
κτίνετο, εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Ἀθηνῶν, πατριαρχεῦ-
οντος Χαρίτωνος, τοῦ διαδεξαμένου τὸν Μιχαὴλ. Ὁ
θρόνος τῶν Ἀθηνῶν, προδιδοσθεὶς εἰς τὸ ἀρχιεπισκο-
πικὸν ἀξίωμα ἀπὸ ἀπλῆς ἐπισκοπῆς, ἐν τῇ 9 ἑκατον-
ταστηρίδι, ἐπὶ Φωτίου, ἦτο, κατὰ τὴν ἐποχὴν εἰς ἣν
εὐρισκόμεθα, εἰς τῶν ἐπιφανεστέρων ἀρχιερατικῶν θρό-
νων τοῦ κράτους καὶ περιελάμβανε 10 ἐπισκοπάς,
τὴν Αὐλῶνος (τῆς ἀρχαίας Ἀμφίσσης καὶ ἔπειτα Σα-
λώνων), ἐν Φωκίδι, τὴν Δαυλίας καὶ τὴν Κορωνείας·
ἐν τῇ ἄνω Βαιωτίᾳ, τὴν Ὀρεῶν, τὴν Εὐρίπου, τὴν
Πορθμοῦ καὶ τὴν Καρύστου, ἐν Εὐβοίᾳ· τελευταῖον,
τὰς τρεῖς ἐπισκοπάς τῶν νήσων Σκύρου, Ἀνδρου καὶ
Σύρου. Ἡ πάλιν τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἦτο οὔτε ἐκ τῶν
πολυανθρωποτέρων, οὔτε ἐκ τῶν ἐμπορικωτέρων τοῦ
κράτους· ἐν αὐτῇ τῇ κυρίως Ἑλλάδι, αἱ Θῆβαι, ἡ
Κόρινθος, αἱ Πάτραι, ἦσαν ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ἀνώ-
τεραι κατὰ τοῦτο τῶν Ἀθηνῶν, διὰ τὴν εἰς τὰς
πόλεις ἐκείνας ἀκμάζουσαν τότε βιομηχανίαν τῶν
μεταξωτῶν, τῶν λιπῶν, τῶν μαλλίνων ὑφασμάτων.
Ἀλλ' ὅ,τι μάλιστα τιμᾷ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει
μοναρχίαν, ὅ,τι πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀποδεικνύει ὅτι
οὐδέποτε αὐτὴ ἐλησμόνησε τὴν ἠθικὴν σχέσιν ἥτις
συνέδεεν αὐτὴν μετὰ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου,
εἶναι ἡ ἰδιαίτερη προστασία καὶ εὐνοία ἣν ἀπεδεί-
κνυε πρὸς τὴν μητρόπολιν ταύτην τοῦ πάλαι Ἑλλε-
νισμοῦ, καὶ περ ἐν τῷ παρόντι σμικροτάτην ἔχουσιν

άζιαν. Ἐκτὸς τῆς προαναφερθείσης ἀναρρήσεως αὐτῆς εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν, πολλὰ ἄλλα γεγονότα μαρτυροῦσιν, ὅτι αἱ ἀπαρχαίλλοι ἀναμνήσεις αἰτινες περιέστερον τὴν μεγαλύνουσαν ἐκείνην πόλιν δὲν ἐξυγίζον ὀλίγον εἰς τὴν ὑπόληψιν καὶ τὴν τιμὴν ἣν ἐφιλοτιμοῦντο ν' ἀποδίδωσιν αὐτῇ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει μονάρχαι. Ὁ Κωνσταντῖνος, ἀνχωρήσας ἀπὸ τῆς βασιλευούσης ἵνα μεταβῇ εἰς τὴν Ἰταλίαν, διέτριψεν εἰς Ἀθήνας ὅλον χειμῶνα, τοῦ 662 πρὸς τὸ 663. Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ εἰκονομάχος ἐξελέξατο ἐξ Ἀθηναίων τὴν σύζυγον ἣν ἔδωκεν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Λέοντος τὸν Δ', τὴν πολυθρύλλητον Εἰρήνην· καὶ τῶν πλεονεκτημάτων τῆς τύχης ταύτης δὲν ἔμειναν ἀμέτοχοι οἱ συγγενεῖς τῆς μεγαλοφυοῦς βασιλίδος, ἰδίως δὲ ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς Κωνσταντῖνος ὁ Σερραντάπηχος καὶ ὁ υἱὸς τοῦ. Ὁ βασιλεὺς Σταυρέκιος, ὁ υἱὸς τοῦ Νικηφόρου τοῦ ἀπὸ γενικῶν, ἐλαβὲν ὁμοίως τὴν σύζυγον αὐτοῦ Θεοφανῶ ἀπὸ Ἀθηναίων. Ὁ δὲ Βασίλειος Β., ὁ δὲ ἀγώνων ἀειμνήτων συντρέψας τὴν φοβερὰν ἐκείνην Βουλγαρικὴν ἐπανάστασιν, ἥτις διήρκεσε 40 ἔτη, ὅτε ἐν ἀρχῇ τοῦ 1019 ἀνεχώρησε μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ ἀπὸ Καστορίας ἵνα ἐπανεέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐθεώρησε χρέος τοῦ νὰ χαιρετίσῃ πρῶτον τὴν ἀρχαίαν τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος ἐστίαν, καὶ ἀφοῦ, διερχόμενος διὰ τοῦ Σπερχεῖου, εἶδε, πικρὰ τὰς ὀχθὰς αὐτοῦ, ἐν σωροῖς μεγάλαις, κατακεείμενα τὰ ὅσα τῶν Βουλγάρων τῶν προτινων ἐνικυτῶν πεσόντων ὑπὸ τὸ ξίφος τοῦ στρατηγοῦ αὐτοῦ Νικηφόρου τοῦ Οὐρανοῦ· ἀφοῦ ἐθαύμασιν ἐν Θερμοπύλαις τὸ μέγα τεῖχος τὸ ἐγεγρῆν εἰς ἀποτροπὴν τῶν τολμηρῶν τούτων πολεμίων, εἰσῆλθε τροπικιοῦχος εἰς Ἀθήνας, ἀνέβη ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει εἰς τὴν ἀκρόπολιν, προέφερε τὰ τῆς νίκης εὐχαριστήρια τῇ Θεοτόκῃ ἐν τῷ ἐπισημῷ αὐτῆς ναῷ, τῷ ἀμυμήτῳ Παρθενῶνι, ὅστις τότε ἐσώζετο ἀκέραιος, ἐκόσμησεν αὐτὸν διὰ πολλῶν καὶ πολυτελῶν ἀναθημάτων· καὶ τότε μόνον ἀπέπλευσεν εἰς τὴν βασιλεύουσάν, ὅπου, εἰσελθὼν διὰ τῆς χρυσῆς πύλης, ἐτέλεσε τὸν λαμπρὸν ἐκεῖνον θρίαμβον, καθ' ὃν αἱ ἀνευφημίαι τοῦ ἐνθουσιῶντος πλήθους ἀπέδωκαν αὐτῷ τὸ τοῦ Βουλγαροκτόνου ἐπώνυμον, εἰς ὃ βεβαίως εἶχε δικαίωμα. Ἡ δὲ πρὸς τὰς Ἀθήνας εὐνοία τῶν αὐτοκρατόρων δὲν περιορίζετο εἰς τοιαύτης ἐντίμου μὲν, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἀλυσιτελεῖς ἐπιδείξεις· ἡ εὐνοία ἐκείνη προεκάλεσεν ὠφελήματα θετικώτερη, διότι διὰ βασιλικοῦ χρυσοδοῦλλου οὐ μόνον ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτῆς ἐξηρέθη τῆς ἐνεργείας καὶ δικαιοδοσίας τοῦ στρατηγοῦ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, διοικουμένη ὑπὸ τῶν ἰδίων ἀρχόντων, ἀλλὰ ὁπῶς ἀπηγορεύθη καὶ αὐτῇ ἡ εἰς τὴν πόλιν πέρδος τοῦ στρατηγοῦ ἐκεῖνου· εἰς δὲ τὸ προνόμιον τοῦτο τῆς Ἀττικῆς καὶ τῶν Ἀθηναίων θέλομεν ἐπανελθεῖν καὶ κατωτέρω.

Οὐδὲν ἥττον, ἡ θέα τῶν Ἀθηναίων δὲν ἠδύνατο νὰ προξενήσῃ εἰμὴ θλίβεράν ἐντύπωσιν εἰς πᾶσαν γενναίαν καὶ φιλότιμον καρδίαν. Ὁ ἀρχαῖος βίος, τοῦ ὁποῖου αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ κυριωτάτη ἐστία, εἶχεν ἐκλείψει πρὸ καιροῦ· ὁ δὲ νέος εἶχεν ἐκλέξει καθέδραν

ἄλλην, τὴν ἐν τῷ μέσῳ δύο θαλασσῶν, καὶ δύο ποταμῶν, καὶ δύο μερῶν τοῦ κόσμου, ἐνθρονισμένην βασιλίδαν τῶν πόλεων. Ἐκεῖ, εἰς τὴν πεπρωμένην ταύτην μητρόπολιν τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, ἔδρευον οἱ μονάρχαι τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους· ἐκεῖ ὁ τῶν ἀρχιερέων ὑπάτος· ἐκεῖ αἱ μεγάλαι σχολαὶ καὶ οἱ σωφρονεῖς τοῦ ἔθνους ἄνδρες· ἐκεῖ μετεωρίζοντο οἱ θόλοι τῆς ἀγίας Σοφίας, τοῦ Παρθενῶος, αὐτοῦ τῆς νέας Ἑλληνικῆς γενεᾶς· ἐκεῖ ἐστάθμευον τὰ ἐκλεκτὰ τάγματα τὰ τοσαύτως νικηφορήσαντα κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Βουλγάρων, ἐκεῖ ἐναυλόχουν οἱ παλαίριοι τῶν δρομώνων καὶ γελανδίων οὔτολοι, οἵτινες ἀνέδειξαν τοὺς Ἕλληνας ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι θαλασσοκράτορας οὐδὲν ἥττον ἢ ἐν τῇ ἀρχαιότητι· ἐκεῖ ἐπανηγυρίζοντο οἱ θρίαμβοι τῶν Φωκίδων, τῶν Ἰωάννων, τῶν Βασιλείων· ἐκεῖ ἐτελοῦντο τὰ δύο μεγάλα μυστήρια, ἐν οἷς συγκεφαλαιοῦνται πάντες οἱ ὅροι τῆς ὑπάρξεως τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, ἡ ἐξασφάλησις τῆς ὀρθοδοξίας καὶ ὁ ἐξἙλληνισμὸς ὅλων τῶν πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Ἰστροῦ καὶ τοῦ Καυκάσου φυλῶν· ἐκεῖ, ἐνὶ λόγῳ, ἦσαν ἡ ζωὴ, ἡ δόξα, ἡ σοφία, ὁ πλοῦτος. Ἐνταῦθα δὲ σιγὴ νεκρικὴ, καὶ εὐτέλεια, καὶ ἀπαιδευσία, καὶ πενία. Τὰ περιφανῆ τῆς ἀρχαιότητος μνημεῖα, τὰ ὅποια τότε ἐσώζοντο πολὺ ἀκραιότερα ἢ σήμερον ἠύξανον ἔτι μᾶλλον τὴν λυπηρὰν τῆς ἀντιθέσεως ἐντύπωσιν, μηδεμίαν στιγμὴν λήθης ἐπιτρέποντα εἰς τὸν ἀγωνιῶντα θεατὴν. Ἡ καρδία καὶ ἡ διάνοια τοῦ νέου ἀρχιεπισκόπου τῶν Ἀθηναίων, τοῦ μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης ζήσαντος, εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐν μέσῳ ἀκαταμάχητων ἀναμνήσεων καὶ σεβαστοῦ ἔτι ἐνιστώτος, δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποβλέψῃ μετ' ἀδιαφορίαν πρὸς τὴν πόλιν ἐκείνην, τὴν ἀποβαλοῦσαν μὲν τὸ παρελθὸν μεγαλεῖον, μηδὲν δὲ τοῦ παρόντος προσηκυσσάμενην· καὶ κατέρυγεν, ὡς εἰς ἄσυχλόν τι καὶ ὡς εἰς παραμυθίαν τινά, εἰς τὴν φαντασίαν αὐτῆς, καὶ, διὰ ποιήματος, τοῦ ὁποῖου κατὰ δυστυχίαν δὲν περιοσώθη εἰμὴ τὸ προέμιον μόνον, ἐξεκόνισε τὸ ἱνδαλμα τῶν Ἀθηναίων, ὁποῖας ὠνειρεύθη καὶ ἠγάπησεν αὐτὰς ἐν τῇ νεότητι.

Ἔρωις Ἀθηναίων τῶν παλαι θυλλουμένων
Ἐγράψε ταῦτα, ταῖς σκιαῖς προσκυρῶν
Καὶ τοῦ πόθου τὸ θάλπον ὑπαναφύχων.
Ἐπεὶ δ' ἔτ' οὐκ ἦν οὐδαμοῦ φεῦ! προσβλέπειν
Αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἀοίδιμον πόλιν,
Τοῦ δοκαρίθμου καὶ μακραίωνος χρόνου
Λίθους, βυθοῖς κρύφαντος, ἠφαντωμένην,
Ἐρωτολήπτων ἀτεχνῶς πάσχω πάθος·
Ὅ! τὰς ἀληθεῖς τῶν ποθυμένων θείας
Ἀμνηστούνας τῶν παρόντων προσδίδειν,
Τὰς εἰκόνας ὁρῶντες αὐτῶν ὡς λόγῳ
Παρμυθοῦνται τῶν ἐρώτων τὴν φλόγα.
Ὡς δυστυχὴς ἔγωγε, καινὸς Ἰξίων,
Ἐρῶν Ἀθηναίων, ὡς ἐκεῖνος τῆς Ἥρας,
Ἐῖτα λαβὼν εἰδωλὸν ἠγλασμένης,
Φεῦ! οἷα πάσχω καὶ λέγω τε καὶ γράφω!
Οἰκῶν Ἀθήνας οὐκ Ἀθήνας που βλέπω,
Κόιν δὲ λυπρὰν καὶ κενὴν μακτρίαν.
Ποῦ δὴ τὰ σεμνὰ, τλημονεστάτη πόλις;
Ὡς φρεῦδα πάντα καὶ κατὰλληλα μύθους,

Δίκαι, δικασταί, βήματα, ψῆφοι, νόμοι,
Δημιγορραί τε πειθανάγκη ρητόρων,
Βουλαι, πυνηγύρεις τε, καὶ στρατηγίαι
Τῶν πεζομάχων ἅμα καὶ τῶν ναυμάχων,
Ἡ παντοδαπὴ Μοῦσα, τῶν λόγων κράτος!
Ὅλωκε σύμπαν τῶν Ἀθηνῶν τὸ κλέος,
Γινώρισμα δ' αὐτῶν οὐδ' ἀμυδρόν τις ἴδῃ.
Συγγνωστὸς οὐλοῦν, εἴπερ οὐκ ἔγωγε βλέπειν
Τῶν Ἀθηναίων τὴν ἀσπίδα πολὺν,
Ἰδαλμα ταύτης γραφικὸν ἐπιτάσσει.

Ἡ ποίησις αὕτη δὲν εἶναι βεβαίως ψυχρὰ· ἐκφρά-
ζει αἰσθημα ἀληθέστατον καρδίας βαθύως κατα-
γχεύσης ὡς ἐκ τῶν ἀναμνήσεων τοῦ ἐκλιπόντος ἐκεί-
νου παρελθόντος· αἰσθημα τὸ ὁποῖον συνεκίνησε τὸν
Βύρων, συνεκίνησε τὸν Σατοῦριάνδον, συνεκίνησεν
ὅλας τὰς εὐγενεῖς ψυχὰς ὅσαι εἶδον τὰς Ἀθήνας, τὸ
ὁποῖον ὅμως οὐδέποτε ἴσως ἀφῆκε κραυγὴν γοηρο-
τέρην ταύτης τῆς ἀπὸ Ἑλληνικῶν χειλέων ἐξεληούσης·
διότι καρδία ξένη, ὅση γενναία καὶ ἂν ᾖναι, οὐδέ-
ποτε θέλει χύσει ἐπὶ συμφορῶν ἑλληνικῶν δάκρυα
πικρότερα τῶν Ἑλληνικῶν δακρύων. Ὁ ξένος ἔρχε-
ται, συγκινεῖται, ἀπέρχεται καὶ λησμονεῖ. Ἀλλὰ τὰς
ἰδίας συμφορὰς, τὰ εἶναι δὲν τὰς λησμονοῦσι ποτὲ,
καὶ ἐπὶ αἰῶνας ὅλους ἐπιμένουσι ποτιζόμενα διὰ τῶν
δακρύων αὐτῶν τὴν γῆν μεθ' ἧς εἶναι ἀναποσπώ-
στως συνδεδεμένοι. Ἔτι δὲν ἐκλαυσεν τὸν θάνατον
τῆς νεότητος, τῆς καλλονῆς καὶ τῆς χάριτος; Μό-
νος ὁ πατήρ καὶ ἡ μήτηρ δὲν ἐπαυσαν θρηνοῦντες ἐπὶ
τοῦ μαρτυρήσαντος ἐκείνου ἀνθρώπου.

Ἄν θέλατε δὲ νὰ ἰδῆτε πῶς τὸ αἰσθημα τοῦτο
τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ συμπεριεπλέκετο μετὰ τοῦ
ἐνεστώτος θετικῆς καὶ πολιτικῆς βίου, πῶς ἐτροπο-
λόγει καὶ ἐξηυγένηζε τὰς παρούσας δοξασίας καὶ δια-
θέσεις καὶ πῶς συνετήρει τὴν ἀδαμαντίνην ἐκείνην
ἐλυσιν δι' ἧς, ὡς προείπαμεν, συνδέονται αἱ διαφο-
ροι φάσεις τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος, ἀνοίξατε τὴν
ἱστορίαν τοῦ ἀδελφοῦ καὶ μαθητοῦ τοῦ Μιχαήλ, τοῦ
Νικητά. Εἰς πᾶσαν σελίδα αὐτῆς θέλετε ἰδεῖ εἰκο-
νιζόμενον τὸ μυστηριώδες τοῦτο συνοικέσιον τοῦ ἀρ-
χαίου Ἑλληνισμοῦ μετὰ τοῦ μεσαιωνικοῦ. Ἀναγνώ-
σατε λ. χ. τὸν ἐπίλογον τῆς πολυβρυλλήτου ἐκεί-
νης περιγραφῆς τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπό-
λεως ὑπὸ τῶν Λατίνων.

Ἀλλ' ἤδη μοι καὶ τὸ λέγειν αὐτὸ ἐπιλείπειν, ὅσα καὶ
εἴπω συμφορὰς ψυχῇ καὶ οὐμολογῶν, τῇ τοῦ λόγου σοὶ τρο-
φῇ πόλει συναπὸν τε καὶ συνθανόν. Κωφοὶς τοῖνον δάκρυσι
καὶ στεναγμοῖς ἀλλήλοισι τὰ πολλὰ τῶν θρηνημάτων
ἀρσενωτέον, καὶ τοῦ περικτενέω ἀρεκτεῖον τῆς ἱστορίας εἰρ-
μοῦ. Ἔτι γὰρ ἀνάσχει τ' ἂν ἐπὶ γῆς ἀλλοτριοφιλίας ἤδη
τοῦ λόγου καὶ βυρδάρωθις τέλειον τὰ Μουσῶν ἐπιδει-
κνέσθαι κρούματα; Οὐκ ἂν ἐπαίμην τὰ βαρβάρων αὐτῶς,
οὐδ' ἐσοίμην παραπέμποι τῶς ἐπατα ποάξας παλεμικάς
ἐν αἷς μὴ νικῶσιν Ἕλληνας. Εἰ γὰρ ὁ Κῶρος Ἰπποκράτης
πολλοὺς μεταπειμπόμενος χρήματι πρὸς τοῦ τότε Περσῶν
βασιλεῦστος, ὡς ἂν τὰς ὑπ' ἐκείνον ἐπισκῆψατο πόλεις
κακῶς πασχούσας νοσηλείᾳ σώματος, οὐδ' ἀκροῖς ὡσὶ τὰς
ὑπερόγκους ὑποσχέσεις ἠνέζετο δέξασθαι, ἔρρειν καὶ σιμῶ-
ζειν τῶς βαρβάρους ἀφείς, πῶς ἂν εἴην ἐγὼ τὸ βέλτιστον
χρῆμα, τὴν ἱστορίαν, καὶ κάλλιστον εὖρημα τῶν Ἑλλήνων
βαρβαρικῶς κατ' Ἑλλήνων πράξει χαριζόμενος; Ἀλλ'
οὐτοὶ μὲν κατὰ τὸν ἐμπρήσαντα τὴν ἐν Ἐφέσῳ ναὸν τῆς

Ἀρτέμιδος οἰχίσθωνται αἵστοί τε καὶ ἄπυστοι, μετὰ προ-
ρήματος γαῶν τινὸς ὑφ' ἡμῶν ἀξιούμενοι, ἕως οὗ παρέλθῃ
ἡ ἀνομία καπὶ τοῖς δούλοι αὐτοῦ τὸ θεῖον παρεκλήθησεται.
Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ὁ θεὸς ἡμῶν εἰς τέλος ἐπιληθό-
μενος, ἢ συνέχων ἐν τῇ ὀργῇ αὐτοῦ τοὺς οἰκτιρμούς αὐτοῦ
μηδὲ προστεθείς τοῦ εὐδοκῆσαι ἔτι, ἀλλὰ πατάσων ἰάται
καὶ θανατῶν ἐπιστρέφων ζωοποιεῖ. . .

Οὐδέποτε ἴσως ὁ συνδυασμὸς τῶν Ἑλληνικῶν τῆς
ἀρχαιότητος ἀναμνήσεων μετὰ τῶν χριστιανικῶν
τῆς ὀρθοδοξίας πεποιθήσεων, τῶν δύο ἐκείνων ἀκρα-
δάντων κινῶν ἐφ' ὧν στραγγίζεται ὁ ὅλος βίος τοῦ
νεωτέρου ἑλληνισμοῦ ἐξεφράσθη ἐντονώτερον καὶ εὐκρι-
νέστερον ἢ ἐν τῇ περικοπῇ ταύτῃ τοῦ Νικητᾶ· ἀλλὰ
χαριεστέρᾳ εἶναι ἢ εἰκὼν αὐτοῦ ἐν τῷ ἀκολουθῶν
χωρίῳ, ὅπου ὁ Νικητὰς ἱστορεῖ τὴν ὑπὸ τῶν δυτι-
κῶν βαρβαρίων κατὰκτησιν τῆς κυρίως Ἑλλάδος.

.. Πρόειπον (τὸ βάρβαρον) ἐς πόλιν πρὸς Ἰσθαῖ κα-
μένην καὶ παλαι ἀφνειὴν, τὴν Κόρινθον, μεθέσταται πρὸς
Ἄργος, περιπατᾷ τὸς Λάκωνας, ἐς Ἀχαίην ἔνθεν
προσβάλλει, ἐκ τοῦδε τὴν Μεθώνην μετέρχεται καὶ ὁρμᾷ
πρὸς Πύλον τὴν πατρίδα τοῦ Νέστορος, οἶμαι δ' ὡς Ἀλφειῷ
ἐπιστὰν ἀρύσεται τοῦ βείθρου καὶ λούσεται, καὶ μνήμην
λῆψεται παλαιοῦ χαριέντος διηγήματος, καὶ μαθὼν τὸν ποτα-
μὸν τῷ τῆς Ἀρεθούσης ὑγραινόμενον ἔρωτι, Σικελικῆς πε-
γῆς καὶ παιδᾶς Ἰταλῶν ποτιζούσης, δέδωκε μὴ καὶ αὐτὸ
τυρανῆσαν τὸ ὕδωρ γράφει καθ' ὑγρῶν καὶ δι' Ἀλφειοῦ
τοῖς ἐκ τοῦ γένους ἐκείσε διασαφίσαι τὰ καθ' Ἑλλήνων ἀν-
δραγαθήματα. Ἀλλ' ὦ Ἑλλήν ποταμὲ Ἀλφειῖ, βεῦμα βέ-
ον δι' αἵμας πότιμον, ἐνέλζον ἄκουσμα, ἐμπόρευμα ἔρω-
τος, μὴ δὴ τὰ Ἑλλήνια δυσπραγίματα τοῖς ἐν Σικελίᾳ βαρ-
βάροις διατρανώσας, μηδ' ἐκποστα θεῆς ὅσα υἱ ἐκ σφῶν
ἐπιστρατεύσαντες Ἑλλήσι καθ' Ἑλλήνων ἐμεγαλοῦργησαν,
ἵνα μὴ χοροὶ στώσι καὶ πικάνες ἀσθῶσι καὶ πλείους κα-
τάρωσιν οἱ διάφοροι. Βροχὺ τι ἐπίμεινον· ἄλλοπρόσαλλος
ἢ μάχη, πετιευντὰ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ νίκη ἐπαμείβεται ἄν-
δρας. Οὐδ' Ἀλεξάνδρῳ φασὶ τὰ ἐπὶ πᾶσιν ἀπρόσκοπα, οὐδ'
ἀδιάπτωτος ἢ τύχη παράπαν τοῦ Καίσαρος. . .

Εὐρίσκονται, νομίζομεν, πρὸς ἡμῖν ἄνθρωποι διστά-
ζοντες νὰ ἀποδώσωσι τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα εἰς τοὺς
Βυζαντινούς· ὁ Νικητὰς, καθὼς βλέπετε, δὲν διστά-
ζει, ἀλλὰ διαρρήδην καὶ κατακόρως Ἑλλήνας αὐτοὺς
ἀποκαλεῖ. Ἄλλοι δὲ τινες πάλιν, μὴ δυνάμενοι νὰ
ἀρνηθῶσι τὸν Ἑλληνισμόν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, φρο-
νοῦσιν οὐδὲν ἥτιον, ὅτι δὲν ὑφίστατο μετὰ τὸ αὐτοῦ
καὶ τοῦ ἀρχαίου ἢ ὑψηλότερα ἐκείνη ἠθικὴ σχέσηις, τὴν
ὁποῖαν θεωροῦσιν ὡς χαρακτηριστικὸν ἴδιον μόνως τῆς
παρούσης γενεᾶς. Ἀλλ' ἂν ὑπάρχῃ σήμερον Ἑλλήν
ἔχων ῥωμαλεωτέραν ἢ ὁ Νικητὰς τὴν συνείδησιν τῆς
ἠθικῆς ταύτης σχέσεως καὶ δυνάμενος νὰ ἐκφράσῃ αὐ-
τὴν ζωηρότερον καὶ ἰσχυρότερον παρ' ὅτι αὕτη ἐξ-
φράσθη ὑπὸ τοῦ Νικητᾶ, προσεθέτω εἰς μέσον, ἵνα
πρῶτοι ἡμεῖς χαιρετίσωμεν αὐτὸν καὶ προσκυνήσωμεν
ὡς Ἑλλήνα γεννησιώτερον τῶν Βυζαντινῶν. Ἡ ἀλήθεια
εἶναι, ὅτι τὸ αἰσθημα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπέθαλπε τὰς
γενεὰς ἐκείνας τοῦλάχιστον ἐπίσης θερμῶς ὅσον καὶ
τὴν παρούσαν· εἰς δευτέραν δὲ μελέτην θέλωμεν ἰδεῖ
τὸ αἰσθημα τοῦτο ἐπικρατοῦν ἰδίως καθ' ἅπαντα τὰ
ἀρχιερατικόν, τὸν φιλολογικὸν καὶ τὸν πολιτικὸν βίον
τοῦ Μιχαήλ Ἀκομινάτου.

* * *